

poden determinar. En alguns dels que s'han salvat de la total oxidació, s'hi veuen claus, fulles de ganivets i espases.

En canvi els bronzes, que han resistit millor l'oxidació hi són bastant escassos. Dues fibules, una cullereta, una campana i un fragment d'una vora d'un vas, són tots els recollits. És molt interessant una petita capseta del mateix metall de 17 cm. de llarg, 15 d'ample i 4 de gruix. Era amb tapa, que fou destruïda en ésser trobada, i en la planxeta del fons tenia tres forats per a anar clavada.

De vidres, fora d'un fragment de vas de colors blanc, blau i groc, amb nervis verticals, tots els altres són petits fragments de vasos i unguentaris de diferents colors.

Més escassos són encara els objectes d'os, que queden reduïts a una cullereta i tres punxons.

Els ossos d'animals que s'hi reculliren són de bou, cabra, senglar, conill i ocells.

Tant per la forma i disposició de les sitges com pels objectes recollits, és de creure que és una necròpolis d'incineració d'un poble iber ja colonitzat pels romans, si bé la forma d'enterrament és ibèrica i la majoria dels objectes trobats són romans. La gran abundància de ceràmica sigil·lata i la mancança de la campaniana, li donen una data més moderna que la de les necròpolis de Rubí i Sant Feliu de Guíxols, les quals junt amb la de Vich, són les tres úniques necròpolis d'aquesta cultura excavades a Catalunya, si bé se'n coneixen d'altres que encara no han estat degudament estudiades. — J. COLOMINAS ROCA.

El sepulcre de teules de Vilassar de Mar

Prop de Vilassar de Mar a la carretera que va a Argentona, a mà esquerra dirigint-se a aquesta vila, en les excavacions d'un forn de rajola a dos metres de profunditat hi fou trobat un enterrament d'inhumació romà que fou desfet pels rajolers. De les explicacions donades es dedueix era un enterrament ordinari de teules, orientat aproximadament de Llevant a Ponent. Junt al cadavre hi foren trobades quelques peces de ceràmica, entre elles una *paterna* de ceràmica roja fina usual i una ampolla de base quadrada amb nansa, de terra ordinària.

El forn de ceràmica de Sant Martí Sarroca

Coneixiem quelques forns de gerrer a Catalunya al començar la llarga campanya arqueològica que es ressenya en aquesta *Crònica*: en primer lloc i com a més antic en l'ordre de son descobriment, el que descrigué i dibuixà l'Hernández Sanahuja a Tarragona; després, els estudiats per D. Guillem M.ª de Brocà en el «Villar», prop de Reus; el de Sant Martí Sarroca, lleugerament descrit per qui això escriu abans de poder ésser completament desembarassat (1), i el de Sabadell, descobert prop d'una gran conreria romana, que també ha estat descrit en les nostres publicacions (2).

Els treballs portats a terme durant els anys a què es refereix el present volum per l'INSTITUT han esclarit el forn de Sant Martí Sarroca; al mateix temps, a Empúries han estat descoberts altres dos interessants forns, i més tard s'ha excavat el notabilíssim forn ibèric de Fontscaldes. Dels tres darrers s'ha parlat ja en aquest volum; anem ara a ocupar-nos del primer.

Aqueixa contribució que hem tingut la sort de poder donar en l'estudi de la història de la tècnica, té una certa valor, ja que ve a augmentar considerablement el nombre dels forns coneguts en la península ibèrica. Ni un sol taller és citat en *La Arqueologia de España* de Hübner (3), on tan minuciosament hi és resumit l'estat de coneixements del moment. En 1908 un forn és descrit en *O Archeologo portugues* com una construcció desconeguda (4). Bonsor solament cita restes de varies alfareries en la conca del Guadalquivir entre les antigues ciutats de Axati, Canania i Carmo, d'on sortien les àmfores que portaven l'oli de la Bètica a Roma, quals restes formen el món Testaci de Roma. En una d'elles hi ha un mur interessant construït de trossos de velles

(1) Un resum dels coneixements dels forns de gerrer catalans en l'any 1909 es troba en: J. PUIG I CADAFALCH, FALGUERA I GODAY, vol. I, p. 166, on es cita la Bibliografia corresponent.

Sobre els forns del Villar, en la *Revista del Centre de Lectura de Reus* del 1.er de setembre de 1920 En Salvador Vilaseca n'ha publicat un lleuger resum en un estudi titulat «Petites addicions a la Història de l'Arquitectura romana».

(2) ANUARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, anys MCMXIII i MCMIV, p. 860.

(3) Barcelona, 1888.

(4) A. A. CORTESÃO: *Uma construção antiga*, XIII, 1908, pp. 92 i següents.

àmfores (1), on hi foren descobertes unes estampes per a marcar les àmfors; mes en cap logra poder descriure el forn pròpiament dit.

El forn de Sant Martí Sarroca. — Està situat a la propietat de Cal Segol, avui de D. Martí

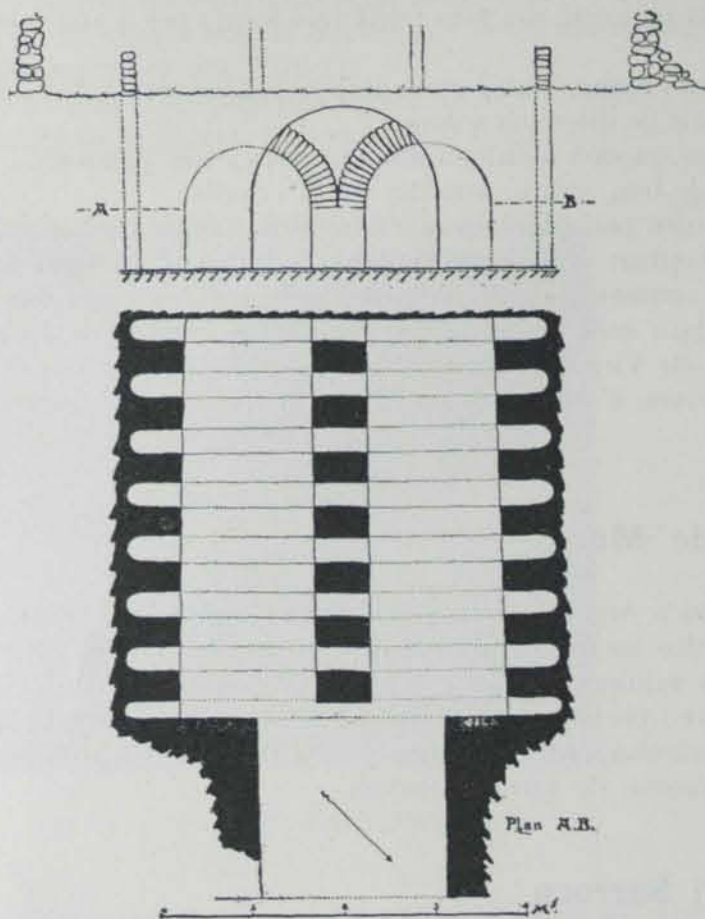

Fig. 581. — Forn de Sant Martí Sarroca. Planta i secció

La part trobada del forn (fig. 581) és la fogaina, que és rectangular, dividida en dos trams i coberta per dobles arcades aproximadament semicirculars que s'apoiem en els murs i en una fila de pilars central. Les arcades tenen 0'34 metres de gruix i són construïdes amb peces en forma de clau i separades amb fragments de terrissa i fang, i estan repartides en tota la llargada de les fogaines, que ve a ésser escassament de 4 metres i mig. Tota la part interior de la construcció apareix revestida d'una capa de fang amb clars indicis d'haver estat reparada diverses vegades i mostrant en certs indrets la impressió dels teixits grollers que degueren servir per a aplicar-la.

Ambdues naus de la fogaina tenen una mateixa entrada coberta de volta seguida i aiximateix revestida de fang. Durant l'excavació les fogaines aparegueren plenes d'una terra fina escorreguda per les pluges.

Els espais que els arcs deixaven lliures permetien comunicar el foc de les dues cambres, mentres que uns forats oberts en la coberta deuien establir la comunicació de la fogaina amb la part superior on eren depositades les peces destinades a la cocció.

L'estat en què fou trobada aquesta cambra superior no ens permet fer una descripció acurada, car les llaurades del camp l'havien destruït en gran part. Sembla, però, que formava un clos quadrat, les mides del qual corresponien a l'àmbit de les dues cambres inferiors, circumstància per una filada de maons crusos que deixaven una porta a l'indret oposat al que corresponia l'entrada de les fogaines. A un metre de distància d'aquests maons es seguien les restes d'una paret de pedres en sec i entre una i altra no hi aparegué sinó una argila fina i compacta sense barreja de cap mena. L'espai interior de la cambra apareixia, en canvi, rublert de fragments ceràmics, predominant-hi grans

Vallès Montserrat, prop les ruïnes d'una antiga *villa*. Murs diversos foren ja desfets en 1885 a l'arrabassar-se les vinyes filoxerades. No molt lluny en 1907, entre el torrent de la font Fresca i el camí de Can Muntarra, hi fou trobat, al replantar-se una vinya, un cementiri d'enterraments de *tegulae* formant coberta de dos vessants sense cap mena d'objecte, tal com es trobava a Empúries en la capa superior cristiana. Els sepulcres foren més tard destruïts i fins als que els exploraven se'ls començà a instruir un pintoresc procés de violació de tombes (1).

Als voltants del forn, a part d'abundantíssims fragments de *tegulae imbrices* i maons, es recolliren llavors fragments de ceràmica campaniana i de terra segellada, junt amb algun petit fragment ibèric.

Les excavacions, dirigides per D. Agustí Duran, a qui devem la present descripció, foren practicades en les darreries de març del 1917. Es començà per extreure gran quantitat de trossos de teules, maons, molts vidriats o recuits, *dolia* en abundància i tobos, probablement de les parets de la cambra superior. Una rajola trobada mideix 0'38 x 0'37 x 0'025 metres.

Desembarassat el forn, ha pogut ésser medit, aixecant-se els plans i reproduint-se en guix, reproducció que es guarda al Museu de Barcelona.

(1) JORGE BONSON: *Los pueblos antiguos del Guadalquivir y las alfarerías romanas*. Madrid, 1902. (Extret de la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*.)

trossos de teules planes, com si fos el resultat de l'esfondrament de la cuberta. En mig de la runa s'hi recollí una moneda ibèrica d'aram de les atribuïdes a Lleyda-Tarragona. El pis d'aquesta cambra superior s'oferia molt allisat i recuit. A les vores del forn s'hi observaven marges fets de trossos de *dolia* mal cuits que en alguns indrets constitueixen verdaderes parets entre les quals s'hi veuen rastres de petites canalitzacions, pasteres i altres construccions molt malmeses.

A no gaire distància, a l'altra banda del camí, hi foren trobats restes d'un altre forn, les quals fogaines no tenien més que cinc arcades. L'estat de sa destrucció no permetia apreciar gran cosa més. En la part alta de la vinya una cata oberta a l'atzar permeté recollir gran quantitat de fragments ceràmics de gran varietat de formes i de tècnica, acusant el veïnatge d'una vivenda. La terrissa roja dita *sigillata*, que s'hi troba abundantment, en determina la cronologia.— J. PUIG I CADAVALCH.

Del riu Cènia al Millars. — La Vía Romana

Pretén aquesta notícia presentar en forma sintètica i aclarir amb noves investigacions la qüestió relativa al curs de la via romana Augusta per la província de Castelló i fer ressortir la importància de la comarca que creuà aquesta carretera principal, durant l'època pacífica de l'imperi.

L'estudi d'aquest vell camí en la part compresa entre el riu Cènia i el Millars ha estat sempre quelcom molt discutit i de difícil solució. La via Augusta de l'Itinerari d'Antoní Caracalla, que en algunes províncies coincideix amb els Itineraris dels Vasos Apolinaris, senyala: De Dertosa a Intibili 27 milles; de Intibili a Ildum 24 m.; de Ildum a Sebelaci 24 m.; de Sebelaci a Saguntum 22 m. Suposem ésser aquestes les verdaderes distàncies miliàries per la coincidència entre els dos itineraris i pel valor que hem de donar a la inscripció del vas de Vicarello. Ademés les 97 milles del trajecte senyalat, donant a cada milla 1,481 metres, equivalen a 144 quilòmetres i com que la distància en línia recta és de 141, queda suficientment comprovada l'exactitud dels itineraris.

L'examen de la topografia d'aquestes comarques dona lloc a dues opinions sobre qual devia ésser el traçat de la via imperial. O bé anava per la costa (com l'actual ferrocarril i carretera de Barcelona) o per l'interior (com avui dia la carretera de Çaragoça). A l'estudiar sobre el terreny els itineraris i tractar de localitzar les estacions intermitges les opinions s'han agrupat a l'entorn de les dues solucions: els partidaris de la via de la costa, com Escolano, Diago, Huguet i Peris, i els de la via de l'interior, com el canonge Cortés, Saavedra, Fernández Guerra i Chabret. Aquest il·lustre historiador de Sagunt, té l'opinió, que nosaltres compartim, de que els romans utilitzaven dues vies: una per la costa i altre, la dels Itineraris o via Augusta, per l'interior.

Els qui més recentment s'han ocupat de la qüestió (1), després de resumir tot lo escrit, discrepen de l'opinió de Chabret, i, si bé admeten una carretera romana per l'interior, deriven aquesta via cap a Çaragoça i no cap a Tortosa, com els itineraris.

Una nova pedra miliària amb inscripció (figs. 582 i 583), trobada en el camí que de Trayguera porta a Tortosa per *Els Hostalets*, deu necessàriament enllaçar-se amb els miliaris de Coves de Vinromà, Pobla Tornesa i Borriol i ésser el millor testimoni per a reintegrar la via a la comarca de l'interior. Fou trobat el miliari a 2 de març de 1919 en la partida anomenada *Collet Roig*, a 4 quilòmetres de Trayguera i 7 del riu Cènia. L'alçada d'aquesta columna mutilada, de calça molt consistent, és de 90 centímetres, té secció d'elipse deformada, amb els eixos de 65 i 48 centímetres. Empotrada i estesa en el camí la major part de la inscripció està esborrada.

La interpretació que cal donar-li, segons amable comunicació del Prof. H. Dessau, de Berlín, és:

IM[p. C.]E[sar]
[divi] NER[v]A[e]
[filius] NER[va]
[Traianus Aug.]
CL..

«La última ratlla degué contenir una cifra: CL (150) o més elevada, indicadora de la distància de Tarraco en milles romanes. També és de suposar que a més de lo dit degué contenir el miliari qualque títol de l'emperador i la paraula RESTITUIT, com en altres miliaris de Trajà, que es coneixen a la península i que es poden veure al *Corpus Inscriptionum Lainerum* (2)».

(1) HUGUET (RAMÓN): *Geografía de la provincia de Castellón*. Barcelona, Martín, sens data, pp. 181-191; *Almanaque de las Provincias*. Valencia, 1916, pp. 113-118. — PERIS (MANUEL): *Revista de Castellón*. 1914, núms. 53 i 54.

(2) II, núms. 4,667, 4,672, 4,679, 4,684, 4,685, 4,933, 4,934, 6,206.